SUMMATIV BAHOLASHNING O‘QUVCHILAR BILIMINI ANIQLASHDAGI SAMARADORLIGI

Andijon davlat pedagogika instituti
Pedagogika va psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchisi
Turdiyeva Shoxidaxon Anvardjanovna,
Andijon davlat pedagogika instituti
Aniq va tabiiy fanlar fakulteti
Kimyo yo’nalishi 2-bosqich talabasi
Yo‘lchiyeva Nodiraxon O‘ktamjon qizi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada summativ baholashning o‘quvchilar bilimini aniqlashdagi samaradorligi ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilingan. Summativ baholashning mazmuni, maqsadi, ta’lim jarayonidagi o‘rni hamda o‘quvchilarning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini baholashdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, ushbu baholash turining afzalliklari, obyektivlik darajasi, o‘quvchilar motivatsiyasiga ta’siri va ta’lim sifatini oshirishdagi roli ko‘rib chiqilgan.*

Kalit so‘zlar: *Summativ baholash, ta’lim sifati, baholash mezonlari, o‘quvchilar bilimi, pedagogik texnologiyalar, kompetensiya, formativ baholash, ta’lim jarayoni, monitoring, pedagogik samaradorlik, baholash tizimi, o‘quv motivatsiyasi.*

Annotation: *This article analyzes the effectiveness of summative assessment in determining students’ knowledge from a scientific and pedagogical perspective. The content, purpose, and role of summative assessment in the educational process, as well as its importance in evaluating students’ knowledge, skills, and competencies, are highlighted. In addition, the advantages of this type of assessment, its level of objectivity, its impact on*

students' motivation, and its role in improving the quality of education are discussed.

Keywords: *Summative assessment, quality of education, assessment criteria, students' knowledge, pedagogical technologies, competence, formative assessment, educational process, monitoring, pedagogical effectiveness, assessment system, student motivation.*

Аннотация: *В данной статье с научно-педагогической точки зрения анализируется эффективность суммативного оценивания в определении знаний учащихся. Освещены содержание, цели и роль суммативного оценивания в образовательном процессе, а также его значение в оценке знаний, навыков и компетенций учащихся. Кроме того, рассмотрены преимущества данного вида оценивания, уровень его объективности, влияние на мотивацию учащихся и роль в повышении качества образования.*

Ключевые слова: *Суммативное оценивание, качество образования, критерии оценивания, знания учащихся, педагогические технологии, компетенция, формативное оценивание, образовательный процесс, мониторинг, педагогическая эффективность, система оценивания, мотивация учащихся.*

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar o'quv jarayonining sifatini oshirish, o'quvchilarning bilim, ko'nikma va kompetensiyalarini aniq baholash masalasiga alohida e'tibor qaratishni talab etmoqda. Zamonaviy pedagogik yondashuvlarda baholash nafaqat o'quvchilar bilimini nazorat qilish vositasi, balki ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi muhim pedagogik mexanizm sifatida qaralmoqda. Shu nuqtai nazardan, summativ baholash tizimi ta'lim jarayonida o'quvchilarning ma'lum vaqt oralig'ida egallagan bilim darajasini aniqlash, ularning o'zlashtirish

ko‘rsatkichlarini tahlil qilish hamda ta’lim sifatini monitoring qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Summativ baholash — bu o‘quvchilarning ma’lum bir mavzu, bo‘lim yoki o‘quv davri yakunida erishgan natijalarini baholashga qaratilgan tizim bo‘lib, u o‘quvchilarning yakuniy bilim darajasini aniqlash imkonini beradi. Ushbu baholash turi xalqaro ta’lim tizimlarida keng qo‘llanilib, o‘quvchilarning nazariy bilimlari bilan bir qatorda amaliy ko‘nikmalari va kompetensiyalarini ham baholashga xizmat qiladi. Ayniqsa, kompetensiyaviy yondashuv asosida tashkil etilgan zamonaviy ta’lim tizimida summativ baholashning roli yanada ortib bormoqda.

Asosiy qism: Pedagog olimlar B. Blum, M. Skreven, P. Blek va D. Uilyamlarning ilmiy tadqiqotlarida baholashning ta’lim jarayonidagi ahamiyati keng yoritilgan bo‘lib, ular summativ baholash o‘quvchilar bilimini tizimli aniqlash, natijalarni tahlil qilish va ta’lim sifatini oshirishda muhim vosita ekanligini ta’kidlaydilar. Xususan, Benjamin Blum tomonidan ishlab chiqilgan ta’lim maqsadlari taksonomiyasi o‘quvchilar bilimini oddiy eslab qolishdan tortib, tahlil qilish, baholash va ijodiy fikrlash darajasigacha aniqlash imkonini beradi. Summativ baholash esa aynan ushbu ko‘rsatkichlarni aniqlashda samarali vosita sifatida namoyon bo‘ladi. Ta’lim tizimida summativ baholashning joriy etilishi o‘quvchilarning o‘quv faoliyatiga bo‘lgan mas’uliyatini oshirish, mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirish hamda ta’lim natijalarini aniq va shaffof baholash imkonini yaratadi. Shu bilan birga, ushbu baholash turi o‘qituvchilarga ham o‘quvchilarning bilim darajasi haqida aniq ma’lumot beradi va keyingi pedagogik faoliyatni rejalashtirishda muhim asos bo‘lib xizmat qiladi. Hozirgi globallashuv va raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan davrda ta’lim jarayonida baholashning zamonaviy shakllarini qo‘llash zarurati ortib bormoqda. Elektron testlar, onlayn monitoring tizimlari va xalqaro baholash dasturlarida summativ baholashning turli shakllaridan

foydalanilishi ushbu tizimning dolzarbligini yanada oshirmoqda. Shu sababli summativ baholashning o‘quvchilar bilimini aniqlashdagi samaradorligini ilmiy-pedagogik jihatdan tahlil qilish bugungi kunning muhim masalalaridan biri hisoblanadi.

Summativ baholash ta’lim tizimida o‘quvchilarning ma’lum davr davomida egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarini yakuniy tarzda aniqlashga xizmat qiluvchi baholash turi hisoblanadi. U odatda chorak, yarim yillik yoki o‘quv yili yakunida o‘tkazilib, o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini kompleks baholash imkonini beradi. Ushbu baholash turi o‘quvchilarning faqat nazariy bilimlarini emas, balki ularning mantiqiy fikrlashi, muammoni hal qilish qobiliyati va amaliy kompetensiyalarini ham aniqlashga yordam beradi. Ilmiy adabiyotlarda summativ baholashning bir qancha afzalliklari qayd etilgan. Avvalo, u ta’lim natijalarini aniq va tizimli baholash imkonini beradi. O‘quvchilar ma’lum davr davomida o‘zlashtirgan bilimlarini umumlashtirib namoyon etadilar. Bu esa o‘qituvchiga har bir o‘quvchining rivojlanish darajasini aniqlash imkonini yaratadi. Shuningdek, summativ baholash natijalari asosida o‘quvchilarning kuchli va sust tomonlari tahlil qilinadi. Summativ baholashning samaradorligi uning obyektivlik darajasi bilan ham belgilanadi. Aniq mezonlar asosida tuzilgan topshiriqlar va baholash kriteriyalari natijalarning shaffof bo‘lishini ta’minlaydi. Ayniqsa, test texnologiyalaridan foydalanish inson omili bilan bog‘liq subyektiv yondashuvlarni kamaytiradi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda baholash mezonlarining oldindan belgilanishi o‘quvchilarda adolatli baholashga nisbatan ishonchni shakllantirishi ta’kidlanadi.

Shuningdek, summativ baholash o‘quvchilarda mas’uliyat hissini shakllantiradi. Chunki ular ma’lum davr yakunida o‘z bilimlarini namoyish etishlari kerakligini bilgan holda muntazam tayyorgarlik olib boradilar. Bu esa o‘quvchilarning darslarga bo‘lgan qiziqishini oshirib, mustaqil ishlash

ko‘nikmalarini rivojlantiradi. Psixologik tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, yakuniy baholash tizimi mavjud bo‘lgan ta’lim muhitida o‘quvchilarning motivatsiyasi nisbatan yuqori bo‘ladi. Summativ baholash o‘qituvchi faoliyatini tahlil qilishda ham muhim ahamiyatga ega. Baholash natijalari orqali o‘qituvchi qo‘llayotgan metodlarning samaradorligi aniqlanadi. Agar natijalar past bo‘lsa, o‘qituvchi ta’lim metodikasini qayta ko‘rib chiqishi, yangi pedagogik texnologiyalarni qo‘llashi mumkin bo‘ladi. Shu jihatdan summativ baholash nafaqat o‘quvchilar, balki pedagogik faoliyat sifatini baholash vositasi ham hisoblanadi. Biroq ilmiy manbalarda summativ baholashning ayrim kamchiliklari ham qayd etilgan. Ayrim hollarda o‘quvchilar bahoga haddan tashqari e’tibor qaratib, bilimni chuqur o‘zlashtirishdan ko‘ra yuqori natija olishni maqsad qilib qo‘yishlari mumkin. Bundan tashqari, yakuniy nazorat jarayonidagi stress va psixologik bosim ayrim o‘quvchilarning real bilim darajasini to‘liq namoyon etishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shu sababli zamonaviy ta’lim tizimida summativ baholash bilan bir qatorda formativ baholashdan ham kompleks foydalanish tavsiya etiladi. Bugungi kunda ko‘plab rivojlangan davlatlar ta’lim tizimida summativ baholashning innovatsion shakllaridan foydalanmoqda. Elektron platformalar orqali o‘tkaziladigan testlar, xalqaro PISA va TIMSS kabi baholash dasturlari o‘quvchilar bilimini xalqaro standartlar asosida aniqlash imkonini bermoqda. Bu esa summativ baholashning zamonaviy ta’limdagi ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Xulosa. Xulosa sifatida aytish mumkinki, summativ baholash o‘quvchilar bilimini aniqlashda samarali pedagogik vositalardan biri hisoblanadi. U o‘quvchilarning o‘zlashtirish darajasini obyektiv baholash, ta’lim sifatini monitoring qilish va pedagogik faoliyat samaradorligini oshirish imkonini beradi. Shu sababli summativ baholash tizimini ilmiy asosda tashkil etish va zamonaviy metodlar bilan boyitish bugungi ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bloom B. S. Taxonomy of Educational Objectives. New York: Longmans, Green and Co, 1956.
2. Black P., Wiliam D. Assessment and Classroom Learning. London, 1998.
3. Scriven M. The Methodology of Evaluation. Chicago: Rand McNally, 1967.
4. Tolipov O‘., Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalar nazariyasi va amaliyoti. Toshkent, 2017.
5. Ishmuhamedov R. Ta’limda innovatsion texnologiyalar. Toshkent, 2020.
6. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Baholash tizimiga oid metodik tavsiyalar. Toshkent, 2022.